

Recense

T'ung-tsu Ch'ü, *Law and Society in Traditional China*. École pratique des hautes études — Sorbonne, Sixième section: sciences économiques et sociales. Le monde d'outre-mer passé et présent. Première série. Études IV. Paris — La Haye, Mouton et Co. 1961, str. 304

I když se v posledních letech objevilo několik studií o dějinách čínského práva v Číně i v Evropě, byly věnovány buď vymezeným časovým oblastem¹ nebo určitým problémům, jako např. čínské práce komentátorské nebo katalogizační.² Nejvíce postrádanou byla však studie, která by podala všeobecný přehled problematiky, nezbytně důležitý pro chápání dílčích otázek nebo období. Z tohoto hlediska musíme vítat každou podobnou práci, i když lze očekávat, že bude mít nepochybně určité, někdy i zásadní nedostatky.

Není ovšem možné pokoušet se jen o výklad práva samotného bez spojitosti s dějinami státu a vývoje společnosti. Toho si byl vědom i čínský autor Čchü Tchung-cu (jméno upraveno podle obvyklé české transkripce), jak to naznačuje již název jeho knihy. Není to vlastně nové dílo, nýbrž přepracovaný a doplněný překlad čínského originálu „Čínské právo a čínská společnost“ (*Čung-kuo fa-lü jü Čung-kuo še-chuej*), který byl vydán v roce 1947 v Šanghaji. Jako poslední je ke knize poněkud neorganicky připojena šestá kapitola o proniknutí konfuciánského pojetí do práva v posledních staletích př. n. l., která byla původně rovněž samostatným článkem (*Čung-kuo fa-lü č' žu-fia-chua*). Autorův úmysl byl nepochybně správný a svou rozsáhlou znalostí materiálu měl značnou možnost jej splnit. I když je kniha velmi poučná a nezbytná pro každého zájemce o dějiny práva v Číně i na Dálném východě vůbec, nemohla autorova metoda uspokojit požadavky kladené na takovou práci.

Čchü Tchung-cu neprošel zřejmě žádným podstatnějším vlivem marxismu, který se již před druhou světovou válkou silně uplatňoval v oblasti společenských věd jak v Číně, tak i v Japonsku. Autor postupuje především pozitivistickou metodou nahromadění velkého množství materiálů a příkladů, které mají povětšinou mluvit samy za sebe. Čínskou společnost chápe naprosto staticky, za období „tradiční Číny“ — které se objevuje i v titulu knihy — považuje více než dva tisíce let až do začátku 20. století. Příklady pro doložení svých názorů bere tedy z časově odlišných období a ztrácí tím často smysl pro historický vývoj. Je jistě mnoho správného i důležitého na zjištění, že v čínském právu nedocházelo k žádným podstatným změnám po dlouhá staletí, nelze však to již naprosto říci o čínské společnosti.

Třetí a čtvrtá kapitola je sice věnována společenským třídám, avšak autor nevěnuje žádnou pozornost vymezení tohoto pojmu, jeho analýze a opět se nepokouší o rozbor vývoje třídních vztahů. Ostatně Čchü Tchung-cu nechápe třídu

¹ A. F. P. Hulsewé, *Remnants of Han Law*, 1955 nebo E. Balazs, *Le traité juridique du „Souei-chou“*, 1955; o obou knihách viz podrobněji v PHS V., str. 321—325.

² Viz PHS VI., str. 257—259.

jako skupinu lidí ve stejném postavení k výrobním prostředkům, nýbrž jen podle jejich vztahu k politické moci. Celou společnost pak dělí na dvě třídy — „úředníky (tj. vládnoucí třída) a neúředníky (ovládání)“ (str. 134). Tímto způsobem přijímá prakticky staré čínské hledisko, vyjádřené již filosofem Menciem (4.—3. st. př. n. l.), že společnost zná jen ty, kteří pracují rukama a jsou ovládáni těmi, kteří pracují duševně. S tímto naivním hodnocením se někdy setkáváme i v takové podobě, že šlo o spravedlivou dělbu práce.³ Po velmi stručné a, jak zmíněno, nepříjemné obecné charakteristice tříd věnuje Čchü Tchung-cu mnoho místa konkrétním odlišnostem v postavení tříd, jak se projevovaly ve způsobu oblékání, stavbě domů, výzdobě vozů atd., které jsou ovšem zajímavé jen pro úzkého specialistu.

Autor však správně, i když nikterak důrazně, ukazuje, že v čínském tradičním právu nešlo o nějaké zjednání spravedlnosti, nýbrž výlučně o zachování třídního panství. Vezměme třeba za příklad postavení velké čínské rodiny a význam rodinných vztahů. Čínská feudální rodina byla vlastně zmenšeným obrazem společnosti: uplatňovala se v ní stejně radikálně absolutní autorita otce a podřízenost ostatních členů rodiny jako v absolutistickém rozhodování vládce celé říše či případně jednotlivých podřízených vládců menších územních celků. Ti všichni byli ve své oblasti prakticky samovládci.

Stát pak měl nutně veliký zájem na co nejpřísnějším udržování tohoto stavu. Právo vycházelo ze zásady, že „rodiče mají vždy pravdu“. Zdá se, že v 2. polovině 1. tisíciletí př. n. l. měl otec *ius vitae necisque*, které bylo pak v době Chan (3. st. př. n. l. — 3. st. n. l.) velmi omezeno, ale znovu rozšířeno později, když otec mohl beztrestně zabít syna, o němž se domníval, že nejednal v souladu s povinnou synovskou úctou (*slao*). Teoreticky nemohl otec usmrtit syna bez oznámení úřadům, avšak to prakticky znamenalo jen určitou registraci, nikoliv povolení a tím méně nějaké administrativní nebo dokonce soudní řízení s obviněným.

Naproti tomu syn podléhal velmi krutým trestům, vztáhl-li ruku na otce nebo na staršího bratra. Trestem nemusela být jen obyčejná poprava useknutím hlavy, nýbrž i poprava rozčtvrcením nebo pomalým odřezáváním částí těla; k tomu mohlo dojít dokonce i v případech, kdy nešlo o úmyslnou vraždu, ale o zabíjení omylem. Čchü Tchung-cu uvádí dokonce případ syna, který byl popraven, protože omylem zabil otce, kterého aktivně hájil při přepadu třetí osobou. Stejně přísně se postupovalo i proti dětem, jejichž otec nebo matka spáchali sebevraždu z rozhořčení nad jednáním svých dětí.

Čínské právo šlo dokonce tak daleko, že při rozporu dvou povinností dávalo přednost povinnostem plynoucím z rodinných vztahů. S výjimkou zločinů mimořádně nebezpečných pro stát jakým bylo např. spiknutí, byl syn povinen zatajit trestné činy otce; syn byl proto potrestán za udání otce i když jeho údaje byly zcela správné. *Patria potestas* sahala dokonce tak daleko, že si vynucovala jako určitou morální povinnost nástup trestu synem na místě provinilého otce. Autor tedy na str. 60 správně zjišťuje: „Právo mělo zájem na zachování existujícího stavu v rodině a nezajímalo se o otázku spravedlnosti nebo nespravedlnosti.“

Otázkám rodiny a rodinného práva věnoval autor vzhledem k jeho mimořádnému významu pro pochopení patriarchální velkorodiny v čínské feudální spo-

³ H. Friese, *Das Dienstleistungs-System der Ming Zeit*, Hamburg 1959, str. 30; viz též mou recenzi v *Archivu orientálním* 29 (1961), str. 166—167.

lečnosti první dvě kapitoly. Uznávané příbuzenské vztahy byly omezeny téměř výhradně na mužskou linii (*cu*), ale zato byly mimořádně složité. Hrály značnou úlohu v právu, kde se stupeň příbuznosti určoval mírou povinného smutku po smrti některého z příbuzných. Na manželství se vztahovaly v podstatě stejné zásady jako na rodinu; nešlo o upravení vztahů mezi oběma manžely, ale o podřízení ženy muži. Stačí jen uvést několik příkladů: nebylo možné uplatnit osobní názor při volbě manžela nebo manželky; manžel byl postižen daleko menším trestem za bití manželky než za bití jiné ženy; žena mohla docílit rozvodu jen tehdy, bylo-li jí podstatně ublíženo manželovým násilím na těle, ale i v tomto případě jen za jeho souhlasu. Mužova pravomoc přecházela případně i na jeho rodiče, kterým pak byla snacha vydána prakticky na milost a nemilost.

Rodinné postavení se uplatňovalo i v politickém životě, kde si po dlouhá staletí udržovaly rozhodující postavení starobylé rody, dbající přísně, aby nedocházelo k mesalliancím. Teprve zavedení stáních zkoušek v 7. století zlomilo privilegované postavení těchto rodin.

V souladu s jeho třídním posláním uplatňovala se v čínském právu snaha, aby nebylo zveřejňováno; již jeden ze starých historických pramenů *Cuo-čuan* vysvětluje, že lidé se odvolávají na přesné znění zákona, je-li jim známo, a že je tak ohrožováno autoritativní rozhodování vládce a příslušníků vysoké šlechty. Od tohoto konfuciánského pojetí se odlišoval v teorii názor školy právníků (*fa-fa*), že právo má být veřejně známo, aby strach ze sankcí odvracel nebezpečí jeho porušení. Ve svém výsledku se ovšem oba protikladné názory nijak nelišily, protože obojí měly stejný účel.

Konfuciánci vytvořili dokonce dvě kategorie práva, z nichž každá měla být závazná jen pro jednu třídu lidí. Šlechta měla být podřízena pouze pravidlům jednání (*li*), které měly působit jen svou morální silou a neměly být zajištěny sankcemi. Příslušníci ostatních tříd a společenských skupin měli pak být zase podřízeni výhradně trestnímu právu vybavenému ostrými sankcemi. Mělo tedy jít buď o sankce společensko-morální nebo právní, ve skutečnosti ovšem byly četné trestní činy postihovány sankcemi obojími. Pravidla jednání (někdy nepřesně a nevhodně označovaná jako *rity*) a právo se tedy doplňovaly a posilovaly ve svém účinku.

Pátá kapitola studuje některé z okrajových problémů jako ordálie, které měly v čínském právu jen malý význam; nadpřirozené jevy, které se někdy pokládaly za trest seslaný nebem za porušení spravedlnosti; tabuování při výkonu trestů, které např. vylučovalo popravy v určitých časových obdobích. Sem patří i černá magie, která byla vždy stíhána nejkrutějšími tresty, když docházelo k masovým popravám stovek i tisíců podezřelých lidí. Všechny tyto jevy ukazují, že i v čínském právu byly určité souvislosti s magií, ovšem nijak podstatného rázu. Toto právo neznalo sankce prokletí, uplatňovatel práva nebyl vybaven žádnou magicou mocí a nebylo zde ani přímého spojení práva se sankcemi náboženskými. Můžeme tedy uzavřít, že čínské právo bylo velmi jasným výrazem zájmů úzké vládnoucí třídy a ani se nesnažilo tuto okolnost příliš skrývat nebo hledat posílení své autority v oblasti náboženské nebo nadpřirozené. Tento rys práva se projevoval i v barbarsky krutých trestech.

Kníha Čchü Tchung-cuova je založena na velmi rozsáhlém původním materiálu, jak je v tomto rozsahu ostatně možné jen u čínského autora. Bude tedy základem pro další studium nejenom množstvím faktických údajů, ale i poukazy na velmi různorodou literaturu (která by měla být zásadně citována přímo a nikoliv z dru-

hotné literatury jako např. na str. 102, 119, 175 aj.). Někdy vzniká dojem, že autor ani nečetl všechnu obsáhlou citovanou literaturu; uvádí např. Ogawův článek o Li Kchuejově *Právní knize*, která podle Ogawova mínění vůbec neexistovala,⁴ avšak Čchü Tchung-cu se o tom vůbec nezmiňuje při výkladu o Li Kchuejovi (str. 170—174). Rušivě působí značný počet tiskových chyb, které zdaleka nejsou zachyceny v seznamu chyb (na str. 303—304).

Kniha byla původně psána pro čínské odborníky a po určitých úpravách je tedy nyní přístupná i širšímu okruhu odborníků, především ovšem sinologů. Obecný právní historik by byl nucen vypořádat se s hodně technickým výkladem autora, který předpokládá poměrně dobrou znalost čínských dějin a reálií. Sinolog také uvítá, že všude v knize jsou tištěny čínské znaky.

Celkem lze tedy říci, že kniha je podstatným přínosem do dosud značně chudé literatury o dějinách čínského práva a bude jistě s velkým užitekem studována poměrně širokým okruhem sinologů historiků, protože leckde doplní dosud dosti nesystematické znalosti o zkoumané problematice a podá i určitý základní přehled. Kniha však není zdaleka posledním slovem ani v shromáždění materiálu a tím méně v jeho hodnocení. Před čínskými i evropskými badateli stojí stále obtížný, ale naléhavý úkol prostudovat důkladně a z marxistického hlediska tuto část ideologické nadstavby, která je nezbytná pro pochopení samé podstaty čínské společnosti.

Timoteus Pokora

E. V o t e r r a, *Istituzioni di diritto privato romano*, Roma 1961, str. 828

M. N. A n d r e e v, *Rímsko časno pravo*, Sofia 1958, str. 359

Romanistické příručky podávaly vždy neklamné svědectví o tom, jak se v té které zemi pěstovalo římské právo, nejen na právnických fakultách, nýbrž i mimo ně.

Široce pojatá učebnice *Edoarda Volterry*, profesora římské university a čestného doktora Karlovy university, ukazuje výmluvně již svým rozsahem, že Itálie je stále střediskem romanistických studií. Toto dílo, které je zároveň významnou a v některých směrech zcela původní prací vědeckou, budeme zde ovšem posuzovat především jako učebnici, jako pomůcku studentům, jimž je hlavně určena. Pro skromného a neobyčejně důkladného badatele, jakým je Volterra, je jen příznačné, že v předmluvě děkuje studentům ze svých dřívějších působišť (Cagliari, Parma, Pisa a Bologna) za to, že mu svými pochybnostmi, otázkami i odpověďmi pomohli vytvářet tuto učebnici.

V systému se Volterra celkem neliší od jiných svých významných předchůdců a současníků, i když obsah některých hlavních částí svého systému označuje poněkud jinak (Úvod; I. Pojem práva — Subjekty a objekt; II. Ochrana práv — Římský civilní proces; III. Věcná práva; IV. Obligační právo; V. Manželství a majetkové vztahy mezi manželi; VI. Dědictví a darování.) Také periodizace probíhá obdobně jako u nich vertikálně uvnitř jednotlivých právních institucí, ní-

⁴ Podrobněji jsem o tom pojednal v článku *Prameny starého čínského práva* v PHS VI., str. 5—15; viz též J. Tureček a kolektiv, *Světové dějiny státu a práva ve starověku*, Praha 1963, str. 143.